УДК 329.286:316.723-053.6 (477) ***Карнаух А. А., Рихлюк А. В.***

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО НІГІЛІЗМУ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Статтю присвячено осмисленню сутності поняття політичного нігілізму у контексті сучасного розвитку політичної системи в Україні. Проаналізовано основні теоретичні концепції виникнення та історичного розвитку нігілізму. Визначено стан та особливості політичного нігілізму у молодіжній політичній субкультурі України як особливої вікової групи. Окреслено риси, які характеризують молодіжну політичну субкультуру, наведені соціологічні дані, що ілюструють прояви нігілістичних настроїв. Охарактеризовано місце молодіжної субкультури та молодіжних рухів у розвитку політичної системи, у зв'язку з чим виділено осмислення концепції про плюси нігілістичної політичної думки. Схарактеризовано необхідність нових підходів до формування молодіжної політики та посилення політичної участі.

Ключові слова: феномен нігілізму, політичний нігілізм, молодіжна політична субкультура, політичний нігілізм молоді в Україні.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільно-політичної реальності важливим для українського суспільства є осмислення феномену політичного нігілізму. Особливої уваги потребують питання стану політичного нігілізму у молодіжній політичній субкультурі, члени якого схильні до революційності та несприйняття старих суспільних норм та звичаїв. Важливо оцінити місце нігілістичних настроїв серед молоді, їхні основні характеристики та риси, з метою осмислення політичної дійсності України у сучасний період історії.

Аналіз досліджень та публікацій. Філософія нігілізму є предметом осмислення великої кількості філософів та науковців, зокрема Ф. Ніцше, Г.Ф. Якобі, М. Хайдеггера, П.Ж. Прудона та ін. Крім цього, напрямок нігілізму розвивався і в російській політичній думці (Д. Писарев, М. Бакунін). Політичний нігілізм на сьогодні виявляє себе в умовах політичних реалій в Україні, зокрема і серед молоді. Проблеми залученості молоді в політичні процеси, ставлення до цих процесів, формування молодіжної політики знаходимо у працях М. Головатого, М. Перепилиці, В. Куліка та ін.

Метою статті є дослідження соціально-політичних проявів нігілізму серед молодіжної субкультури на сучасному етапі розвитку політичної системи в Україні; аналіз основних теорій політичного нігілізму та їх генеза, визначення проявів та рис політичного нігілізму у молодіжній політичній субкультурі України. Феномен нігілізму розглянемо не лише з деструктивної позиції, а й виокремимо його вплив на формування цінностей та настроїв серед молоді.

Виклад основного матеріалу. Поняття «нігілізм» у класичному розумінні означає особливу світоглядну позицію, що пов'язується з відчаєм, недовірою, розчаруванням, відчуженням. Абсолютні форми нігілізму тяжіють до самогубства та тотальної руйнації, проте частіше він виражається з неспроможністю людини пізнати, обґрунтувати чи пояснити сутнісні ознаки буття, окрім цього, нігілізм спонукає до переоцінки світоглядних позицій та цінностей [14]. Це поняття не нове для історії політичної думки. Ще у 19 ст. Ф. Ніцше характеризує його як захворювання, що притаманне для західної культури та цивілізації. У творі «Так казав Заратустра. Жадання влади» описується, власне, і стремління до переоцінки суспільних установок. У цьому творі знаходимо критику у філософських та релігійних контекстах. Ф.Ніцше ілюструє позицію вільнодумства і, власне, вільнодумці самі виступають «переоцінкою всіх цінностей», війною між «істинним» та «неістинним» [10].

Взагалі, концепції нігілізму не можна розцінювати однозначно, адже їхнє філософське осмислення надзвичайно багатоаспектне. Варто згадати, що часто нігілізм викликає асоціації з нацизмом, така асоціація пов'язана з ім'ям прибічника А.Гітлера Г.Раушнінга [11]. Саме

останній і прагнув, щоб А. Гітлер втілив у життя ніцшеанські ідеї, де нігілізм осмислювався як визволення людини від старих соціальних та релігійних норм.

Варто зазначити, що деякі науковці вважають поняття нігілізму дуже скомпрометованим на сьогодні. Зазвичай воно асоціюється з процесами відчуження та відсторонення у негативному, навіть деструктивному розумінні. Таке бачення пов'язують з боротьбою за владу, певною революційністю, на тлі якої виникли нацизм, анархізм, фашизм. З цього приводу цікавою є позиція англійського науковця М.Ласкі, він, співвідносячи питання утопії та нігілізму, зазначає, що останній – необхідний етап для політичної системи та її розвитку [9, с. 194].

Значний вклад в історію нігілістичних думок зробили і російські наукові та культурні діячі. Варто згадати твори І.Тургенєва, Ф.Достоєвського. Зокрема, у романі «Батьки та діти» нігілістичні погляди сповідують представники молодих радикалів, що виступають за переорієнтацію цінностей, розширення політичних прав (шляхом руйнування) [1]. Загалом, нігілістичні настрої переважали у значної кількості російських дисидентів 19 ст. Наприклад, М. Бакунін проголошує: «заперечення того, що існує ... на користь майбутнього, яке не існує» [5, с. 131].

Сьогодні нігілізм розвивається в зв'язку з ситуацією невизначеності та своєрідного страху, що пов'язується з глобальними проблемами людства. На зламі століть з'явилися нові виклики та випробування, актуалізувалися питання використання ядерної зброї, техногенних катастроф, тероризму, екологічних криз, що породжує страх та непевність в масовій свідомості. Саме через це виникає відчуття своєрідного фаталізму, зневіра у власному потенціалі і, як наслідок, відмова та відсторонення від суспільно-політичних реалій, неготовність, небажання та нездатність брати участь у культурному, політичному чи духовному житті. З цього випливає стан фрагментарності та розпорошеності у суспільстві.

Нігілізм торкнувся і політичного життя України, особливо серед молоді, яка є важливим віковим та соціальним класом. Саме молодь становить динамічну та рухливу верству населення, адже у цієї суспільної групи є потенціал до розвитку та впровадженні досвіду попередніх поколінь, його інтеграції та аналізу.

В. Духневич, аналізуючи ставлення студентської молоді до влади, підкреслює, що найбільшого обурення викликає корумпованість. Серед молоді побутують думки про те, що влада зацікавлена в продовженні воєнного конфлікту, їй це вигідно, сама влада блокує розвиток країни. Також студентська молодь переконана, що усі політичні сили – залежні та політикою займаються через корисливість, використовують нечесні шляхи та маніпуляції. Усе це і веде до загального занепокоєння, обурення та тривоги, що психологічно спонукають до визрівання тенденцій політичного нігілізму [7]. При чому, побутує думка, що порушуючи норми Конституції громадяни не несуть за це відповідальність, що, безперечно, впливає на стан загального обурення.

На сьогодні політичні установки молоді відносять до молодіжної субкультури. Субкультури виокремлюють за соціальними, територіальними, віковими, етнічними, релігійними ознаками. Молодіжна субкультура відноситься саме до вікової. Субкультури виступають частиною загальної політичної культури та є невід'ємними елементами осмислення політичної свідомості у всіх країнах світу, зокрема і в Україні.

Наявність нігілістичних настроїв у політичній молодіжній субкультурі можна назвати своєрідною закономірністю, адже загальновідомо, що, наприклад, у зрізі виборчого процесу, найбільша частка настроїв абсентеїзму наявна саме у молоді. Це пов'язується з політичною соціалізацією молоді, яка часто залучається у політику стихійно, отримуючи фрагментарне розуміння про неї, що викликає нерозуміння, неприйняття та несприйняття. Молодіжна субкультура – це особлива частина суспільства, оскільки вона репрезентує настрої вікової групи політичні переконання якої формувалися у інших умовах, ніж представників старших поколінь. Це викликано крахом соціалістичної системи, революційними змінами, сучасними процесами української політики, що, безперечно, дає значний вклад у формування

політичного світосприйняття молоді. Цікаво, що найбільш аполітичними та відчуженими є молодь у віці 14-25 років.

У соціології під субкультурою звикли розуміти певну систему ціннісних установок, що вирізняє її з-поміж культури більшості суспільства. Варто зауважити, що не слід асоціювати політичну субкультуру як щось негативне та деструктивне, адже вона не заперечує культуру суспільства, а лише вносить у неї певні акценти. В той же час і загальну культуру не потрібно асоціювати з набором субкультур [12, с. 660].

Значну частку молодіжної субкультури становить студентська молодь. Для представників молодіжної субкультури наявний особливий набір характеристик, які розвивають політичну думку молоді у нігілістичному напрямку. Відсутність досвіду в державотворчих процесах породжує своєрідну нерозбірливість, що супроводжується емоційним сприйняттям політичних процесів, поєднання різноманітних політичних ідей, поглядів, традицій [2, с. 24-26]. Крім цього, вплив на молодь здійснює американізація, європейські цінності, стиль життя яких поширився унаслідок підвищення рівня інформатизації суспільства. Усе це породжує невизначеність та відчуженість від основних цінностей у політиці.

Про це свідчать численні результати соціологічних опитувань та експертні висновки. Результати дослідження «Молодь України – 2015», показали, що 12% опитаних взагалі не цікавиться політикою. Викликають інтерес також дані, що стосуються громадянської активності: 20% вказали, що не вірять, що можуть щось змінити, також 20% зазначили, що у регіоні, в якому вони проживають немає організацій чи програм, яким вони б довіряли, 16% не цікавлять подібні акції, окрім цього 35% опитаних не знають про функціонування молодіжних громадських організації. 17% не вірять, що громадські об'єднання можуть принести певні результати, 14% не бачать у них сенсу, 1% взагалі не мають бажання залучатися до подібних активносте й [3].

Подібні результати репрезентує і дослідження 2017 року «Покоління Z: цінності та орієнтири». Цілковиту недовіру до політиків висловлює 49% опитаних, нецікавою політика України є для 35%. Разом з тим, молодь найбільше не довіряє Верховній Раді, політичним партіям, Кабінету Міністрів, судам та Президенту відповідно, лише 4% опитаних готові професійно займатися політикою. Також частина молоді відчуває зневіру у міжнародних організаціях, зокрема 15% - у Європейському Союзі та ООН [13].

Молодь зневірилась в інститутах держави та відчуває невдоволення щодо представлення своїх інтересів у політиці, але, разом з тим, не готова залучатися до творення політики чи просто цікавитися нею. Подібну тенденцію спостерігаємо і в зрізі виборів президента та парламенту 2019 року, соціологічні опитування проведені напередодні показали, що 23% молоді не буде голосувати на парламентських виборах [6].

Всеукраїнське соціологічне опитування Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту (MPI) у 2019 демонструє, що менше 1/3 молоді готові однозначно іти на вибори. При чому, лише 20% молодого покоління переконані у кращому майбутньому на процвітанні в Україні [4].

Водночас, історично склалось, що саме молодіжні рухи є каталізатором політичних змін та активними ініціаторами революційних перетворень. Це пов'язано з настроями анархізму та бунтарства, що часто психологічно притаманні саме молоді.

О.Корнієвський і В.Якушик описують етапи, що пройшов молодіжний рух у своєму розвитку та поділяють їх на: неформальний (середина 80-х – осінь 1989 р.) – широка громадсько-політична дискусія, переоцінка традиційних цінностей; самодіяльний (осінь 1989 – жовтень 1990) – поширення руху соціально-політичних, громадських ініціатив молоді, еволюція політичних платформ від загальноперебудовчих вимог до антикомуністичних гасел; інтегративний (кінець 1990 – серпень 1991) – поглиблення політичної диференціації, молодіжний рух набуває соціально-державницького спрямування; посткомуністичний (з 24 серпня 1991) – інституювання, формування інтегративної сукупності державних і недержавних громадських інституцій [8, с. 42-43].

Сьогодні молодіжні рухи в Україні засновують громадські організації, співпрацюють з урядовими структурами та політичними партіями, започатковують молодіжні крила партії. Таким чином, вони впливають на політичні процеси в Україні та здійснюють політичну участь. Водночас, участь у інститутах громадянського суспільства молоді залишається не на високому рівні.

Протиріччя, що виникають з огляду на нігілізм молодіжної субкультури та схильністю молоді до впровадження суспільно-політичних змін підштовхують до думки, що уже ілюструвалась вище. Явище нігілізму на сьогодні надзвичайно скомпрометоване. Звичайно, крайні форми його небезпечні для окремих індивідів та усього суспільства загалом і його політичної системи зокрема, проте інколи він може слугувати інструментом для переосмислення цінностей, ролі політичних інститутів, процесів.

Водночас, незважаючи на своєрідні позитивні аспекти нігілізму, потрібно впроваджувати нові механізми у формуванні молодіжної політики з метою збільшення рівня політичної участі серед молодіжної субкультури та забезпечення органічної політичної соціалізації, забезпечити відкритість та доступність молоді до політичних процесів, починаючи з емоційного стимулювання та установки, що молодь може змінити політичну систему на краще та почувати себе її ефективним елементом.

Висновки. Отже, феномен політичного нігілізму та його теоретичне осмислення є не новим для історії політичної думки. Процеси, що з ним асоціюються пов'язують з анархічністю та революційністю. Нігілістичні настрої знаходимо у теоретичних осмисленнях нацизму, фашизму, у російській політичній думці. Притаманний політичний нігілізм і українському суспільству, зокрема віковій політичній субкультурі молоді, в настроях якої панує недовіра, заперечення та відчуження. Водночас нігілістичні настрої не обов'язково несуть деструкцію, адже політичний нігілізм серед молоді можна розглядати як інструмент переосмислення старих політичних цінностей та явищ.

Використана література:

1. Березовая Л. Г., Берлякова Н. П. История русской культуры. Москва.: Владос, 2002. Т. 2. 400 с.

2. Бондар Т. В. Молодіжна субкультура: сучасні вияви // Український соціум. 2003. № 1(2). С. 24-29.

3. Волосевич І., Герасимчук С., Костюченко Т. Молодь України -2015 Київ. 2015. 88 с.

4. Всеукраїнське соціологічне опитування. Соціологічна група «Рейтинг». Київ: 2019.

5. Графский В.Г.Бакунин. Москва: Мысль, 1985. 325 с.

6. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні./ Соціологічна група «Рейтинг». Київ: 2018. 73 с.

7. Духневич В. Особливості політико-правової активності в умовах трансформації українського суспільства.// Юридична психологія, 2016. №1 (18). С.33 -45.

8. Корнієвський О.А., Якушик В.М. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. Київ: Київське братство. 1997. 130 с.

9. Ласки М. Утопия и революция. Утопия и утопическое мышление: Антология зарубежной литературы. Москва: Прогресс, 1991. 405 с.

10. Ніцше Ф. Так казав Заратустра.Жадання влади. пер. з нім П.Таращук, ЮМітченко. Київ: Основи, 1993. 415с.

11. Одуев С. Ф. Тропами Заратустры . Москва : Мисль, 1971. 224 с.

12. Смелзер Н. Социология. Москва: Феникс, 1994. 688 с.

13. Українське покоління Z: цінності та орієнтири./ За ред.К.Зарембо. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2017. 138 с.

14. Філософський енциклопедичний словник /За ред.: В.І.Шинкарук; НАН України Інститут філософії Г.С.Сковороди. Київ: Абрикос, 2002. 751 с.

Karnaukh A., Ruxliuk A. *Essential Characteristics of the Political Nihilism of the Youth Subculture of Modern Ukraine*

The article is devoted to the comprehension of the essence of the concept of political nihilism in the context of the contemporary development of the political system in Ukraine. The main theoretical concepts of the origin and historical development of nihilism are analyzed. The state and features of political nihilism in the youth political subculture of Ukraine as a special age group are determined. The features characterizing the youth political subculture are outlined, and sociological data illustrating the manifestations of nihilistic sentiment are outlined. The place of the youth subculture and youth movements in the development of the political system is characterized, in connection with which the understanding of the concept of the pluses of nihilistic political thought is highlighted. The necessity of new approaches to the formation of youth policy and strengthening of political participation is characterized.

Keywords: the phenomenon of nihilism, political nihilism, youth political subculture, political nihilism of youth in Ukraine.

УДК 323.21

Волянюк О. Я.

АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ У РЕТРОСПЕКТИВІ ТА ПЕРСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ

У статті описуються окремі особливості політичної освіти, що має підґрунтя у минулому, затребувана сучасністю та закладає перспективи майбутнього демократичного розвитку України, зокрема запропоновано розвивати сучасні навики аналізу політики серед здобувачів освіти різних рівнів та спеціальностей. Емпіричною основою дослідження послугували норми українського законодавства, які актуалізують необхідність формування аналітичних здібностей, громадянських якостей, поширення науково обґрунтованих політичних знань. З'ясовано, що фахівці з якісною політологічною освітою користуються попитом на ринку праці України. Політика концептуалізується як сфера вирішення проблем, її головним орієнтиром є ефективність, при цьому практика аналізу політики теоретично і методологічно спрямована на виявлення оптимального рішення. Аналіз політики - це широка і міждисциплінарна сфера вивчення. Для тих, хто навчається і навчає, політика може видаватися складною та багатоаспектною, але одночасно й такою, що розвиває творчість, критичне мислення, орієнтацію на конструктив та ефективність.

Ключові слова: політичні науки, аналіз політики, політична освіта, громадянські якості, громадянська освіта, ринок праці.

У сучасному світі знання основних закономірностей і правил політичного життя суспільства є частиною життя кожного свідомого громадянина. Політологія, основи аналізу політики, загальна теорія політики, політична історія – усе це важливий орієнтир та інструментарій для тих, кому належить виборче право та інші політичні й громадянські права і обов'язки. Йдеться про здатність розрізняти причини та наслідки політичних рішень, пріоритетні та другорядні проблеми політичного порядку денного, загрози і перспективи суспільно-політичного розвитку тощо. Це такі, передусім, аналітичні здібності, що дають можливість кожному розуміти плинність та суперечливість політики, брати активнішу й ефективнішу участь у житті суспільства, відчувати приналежність до громади, держави, глобальної спільноти. Ці знання та вміння змістовно наповнюють політичний вибір громадян та сприяють стабільному і якісному зростанню суспільства.

Для українського суспільства проблема політичної освіти та політичної соціалізації громадян особливо актуальна. Її умовно можна конкретизувати у таких напрямках: зацікавлені та відповідальні за якість і поширення громадянської та політичної освіти інститути; змістовне наповнення навчальних програм з політології, а також близьких до неї